

ДУБЛЕТИЗАМ ПРИДЈЕВА НА -ЈИ И -ИЈИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

1. У српском језику постоје придјеви који се од исте мотивне ријечи могу извести и суфиксом *-ји* и суфиксом *-ији*, а да и у једном и у другом случају остану у истом семантичком пољу, са значењем да појам уз чије име стоје припада најчешће врсти али и појединцу означеном мотивном именицом.¹ Увидом у *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*² и *Обрајни речник* Мирослава Николића³ установили смо да их има више него што смо очекивали – 61 пар. Мотивне ријечи ових придјева искључиво су именице, и то најчешће из семантичких поља:

а) људских и натприродних бића: *човјеч(и)ји*, *нечовјеч(и)ји*, *дјеч(и)ји*, *кејеч(и)ји*, *бож(и)ји*, *божочовјеч(и)ји*, *враж(и)ји*, *вјештич(и)ји*,

б) домаћих животиња: *коз(и)ји*, *овч(и)ји*, *ѓас(и)ји*, *мач(и)ји*, *куч(и)ји*, *јарч(и)ји*, *бич(и)ји*, *јунч(и)ји*, *ѓрашч(и)ји*...

в) дивљих животиња: *вуч(и)ји*, *вјеверич(и)ји*, *зеч(и)ји*, *лисич(и)ји*, *ласич(и)ји*, *меч(и)ји*, *јазавич(и)ји*, *курјач(и)ји*...

г) птица: *ѓтич(и)ји*, *врајч(и)ји*, *сврач(и)ји*, *јаребич(и)ји*, *ласѓавич(и)ји*, *кукавич(и)ји*, *крешѓелич(и)ји*, *ѓрејелич(и)ји*, *ѓрлич(и)ји*, *чавч(и)ји*, *сјенич(и)ји*, *шључ(и)ји*...

д) живине: *ћур(и)ји*, *ћурч(и)ји*, *ѓур(и)ји*, *ѓач(и)ји*, *ѓјевч(и)ји*, *кокош(и)ји*, *ѓус(и)ји*, *ѓушч(и)ји*, *ѓловч(и)ји*, *ѓилич(и)ји*...

ђ) инсеката: *ѓауч(и)ји*, *комарч(и)ји*, *ваш(и)ји*, *ѓусјенич(и)ји*...

е) водених животиња: *рач(и)ји*, *шѓључ(и)ји*...

¹ Наравно, као и сви присвојни придјеви, и они могу имати значење описних придјева.

² *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*, МС и МХ, Нови Сад – Загреб 1967. и 1969. (А – огранути) и МС, Нови Сад 1971, 1973. и 1976. (ограшје – Ш) (у даљем тексту РМС).

³ Мирослав Николић, *Обрајни речник српскога језика*, МС, Институт за српски језик САНУ, Палчић, Београд 2000.

Значења осталих придјева обично су појединачна: *длач(и)ји*, *ја-буч(и)ји*...

Међутим, постоји велики број придјева изведених једним од наведених суфикса (чешће суфиксом *-ји*), који немају парњаке у придјевима са другим суфиксом у творбеној структури. Тако, рецимо, ако *ј* из суфикса *-ји* јотује последњи сугласник основе, најчешће не постоји облик на *-ији*: *зовећи*, *јелећи*, *кобиљи*, *крављи*, *лављи*, *рибљи*, *медвјећи*, *мувљи*, *црвљи*, *завраћи*, *ђавољи*, *ждребећи*, *јагњећи*, *шелећи*, *јањећи*, *крмећи*, *мажарећи*, *јарећи*..., осим у случајевима: *врабљи/врайчији/врайчији*, *бабљи/бабји/бабији*, гдје имамо поред придјева са извршеним јотовањем и придјеве на *-ији* и *-ји* без алтернације и *золубљи/золубији*, *мрављи/мравији*, гдје имамо придјев са јотованом основом и придјев на *-ији*. Налазимо и придјеве *жабљи/жабји* и *брављи/бравји* са истим суфиксом, који у првом случају јотује последњи сугласник основе а у другом не, али су облици са нејотованом основом означени као неправилни и покрајински. Осим тога, неки придјеви су забиљежени само са транспарентним суфиксом *-ји*: *дивокозији* (без парњака иако смо његово постојање очекивали с обзиром на постојање придјева *козији*), *рисји*, *мушји*, *осји*, *ћучји*, *орји*, *золубичји*, *бучји*, *брчји*, *йужји*, *сйужји*, *бушји*, *јасичји*, или само са суфиксом *-ији*: *йаишији*, *јасйребији*, *видрији*, *золубији*.⁴

2. Општепознато је да се наведени парови придјева на *-ји* и *-ији* могу напореда употребљавати. Међутим, мање је познато да лингвисти различито гледају на њихову напореда употребу. Како се овим придјевима баве и дериватологија и ортографија (третирају се у вези са писањем *ј*), ми ћемо размотрити шта о њима кажу наше граматике, правописи и правописни приручници; колико је нама познато, не постоји посебан научни рад посвећен овим придјевима.⁵

2.1. Томо Маретић међу суфиксима за извођење придјева наводи суфикс *-ји*, поткрепљује га са неколика примјера (*божји*, *козји*, *крављи*) и уриџије на *suf i ks -џји*, који је илустрован са далеко више примјера међу којима су, што нас чуди, исти они примјери који су дати уз суфикс *-ји*. Маретић нас изненађује и накнадним негирањем суфикса о ком је најприје говорио, јер каже: „Да је наставак *џји*, а не *ји*, то доказују придјеви *козји*, *йасји*, *божји*, *човјечји*” и упућује на одређене претходне тачке у којима објашњава да *сј* и *зј* остају непромијењени ако је некад било *сџ* и *зџ*.⁶

⁴ Придјеве: *божочовјеч(и)ји*, *зусјенич(и)ји*, *комарч(и)ји*, *ваш(и)ји*, *јасйребији*, *видрији*, *јасичији*, *јабучији* не налазимо у *РМС*, само у *Обраћном речнику*.

⁵ Консултовали смо и *Библиографију радова из морфологије и творбе речи (1950-2000)* коју су сачиниле Милица Радовић-Теших и Весна Ломпар, НЈ (2000) XXXIII/3-4, стр. 345-381.

⁶ Томо Маретић, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, (треће, непромијенjeno издање), МН, Загреб 1963, стр. 383, 107.

Други суфикс, суфикс *-ији*, не издваја посебно али напомиње да постоје и облици *божиј*, *божија*, *човјечиј*, *човјечија* (за које у једној од претходних тачака каже да имају потврде у Ив. рјечнику), као и облици на *-ији*: *божији*, *човјечији* који имају потврде код Даничића.⁷ Ситнијим фонтом дата је информација о постојању дијалекатских форми: *божи*, *божа*, *боже*, *овчи*, *овча*, *овче* које се срећу у црногорским говорима а које Вук није прихватио.

2. 2. Александар Белић експлицитно разликује два суфикса, суфикс *-њ* који се, по њему, мијеша са *-ј* (*Никољ дан*, *Ивањ дан* и сл.) јер је у XVII вијеку у штокавским говорима, изгубивши раније *њ* у отвореном слогу, почео да јотује *и̑*, *ђ*, *н*, *л* и лабијале који су му претходили (*јелењи*, *и̑елећи*, *жабљи* и сл.) и суфикс *-ији*, *-ија*, *-ије* за који каже да се „у данашњем језику употребљава много ... напореда са *ји*, *ја*, *је*“.⁸ Од Белића сазнајемо да у Вукову *Рјечнику* постоји само један примјер за овај новији наставак (*ћурчија кресџа*) али да у осталим Вуковим као и у Даничићевим дјелима има много више таквих примјера.

2. 3. Михаило Стевановић, такође, биљежи оба суфикса, прво говори о суфиксу *-ји* а онда и о његовој напоредној употреби са суфиксом *-ији*, и то са одобравањем, с обзиром на ширину употребе новијег наставка и у народу и код познатијих књижевника. Говорећи о њиховом постанку, констатије да је придјевски облик на *-ји* „добивен гласовним путем у женском и средњем роду, и аналогично у мушком, а онај на *-ији* контаминацијом наставка *-и*, који је у мушком роду добивен гласовним путем, и аналошког наставка *-ји* (за м. р.), односно фонетски добивеног у ж. р. (*-ја*) и ср. р. (*-је*): *вучи* + *ји* – *вучији*, *вучи* + *ја* – *вучија*, *вучи* + *је* – *вучије* и сл“.⁹

2. 4. Грамаџика хрватскога или српскога језика чији су аутори Иван Брабец, Мате Храсте и Сретен Живковић биљежи само суфикс *-ји*, поткрепљујући га са неколико примјера (*чавчији*, *жушчији*, *ишчији* ... *божји*, *човјечији*).¹⁰

2. 5. У речнику *Језичког савјетника с ђрамаџиком*¹¹ налазе се одреднице:

-ији за творбу посвојних придева правилан је наставак као и *-ји*, али у западним крајевима много мање у употреби. Обичније је: *козји*, *дјечји* и др. него *козији*, *дјечији* и др.

⁷ *Исџо*, стр. 108.

⁸ Александар Белић, *Савремени српски језик II део*, Наука о грађењу речи, Београд 1949, стр. 189.

⁹ Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд 1988, стр. 542.

¹⁰ Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 168.

¹¹ *Језички савјетник с граматиком* (uredio Dr Slavko Pavešić), Matica hrvatska, Zagreb 1971.

-ји за творбу посвојних придјева је чешћи у употреби него -ији: *козји* је обичније него *козији*, *дјечји* је обичније него *дјечији*, *крџичји* је обичније него *крџичији* и др.

У граматички *Језичког савјетника* наводе се оба суфикса али се у заградџи дају само примјери са -ји (*йсећи*, *мађарећи*, *човјечји*, *дјечји*).¹² Иначе, у речнику нема ниједног примјера ових придјева, осим придјева *овчи* за који се наводи да је покрајински, па се упућује на књижевни облик *овчји*.

2. 6. *Приручна грамаџика* региструје само суфикс -ји/-и и доноси примјере *козји* и *йасји*, затим примјере са палатализованом основом: *божји*, *вучји*, *мушји*, *лисичји* и на крају примјере са јотованом основом и алтернантом -и: *лабуђи*, *йилећи*, *ђавољи*, *јесећи* итд.¹³

2. 7. Бабић наводи и суфикс -ји и суфикс -ији, с тим што предност у употреби даје првом. Расправљајући о придјевима који на крају основе имају групу од три сугласника, какви су: *јазавчји*, *јарчји*, *јунчји*, *овчји*, *врайчји*, *џушчји*, он запажа тежњу да се та група избјегне: а) губљењем ј: *јарчи*, *овчи*, *џушчи*, б) одбацивањем именичког завршетка: *џусји*, *врабљи* и в) употребом суфикса -ији, и експлицитно закључује: „Ни један од тих начина није усвојен и књижевнима се могу сматрати придјеви с тросугласничким скупинама”.¹⁴

Посебно се осврћући на суфикс -ији, истиче да је он слабо плодан и да се придјеви с њим мање употребљавају од својих парњака са -ји, да су стилски изражајнији те се употребљавају само у пјесничком стилу, посебно у стиху из метричких разлога. На крају додаје још једну препреку употреби придјева на -ији а то је да се уз придјеве на -ији јавља асоцијација на компаратив, што (по његовом мишљењу) омета нормалну комуникацију.¹⁵ О употреби придјева са овим суфиксима говорићемо нешто касније, а сад можемо напоменути да посљедња примједба Бабићева није оправдана, с обзиром да је очигледно да ови придјеви немају могућност компарације.

2. 8. *Грамаџика српског језика* професора Живојина Станојчића и Љубомира Поповића доноси у пару ове суфиксе са адекватним примјерима и објашњењима алтернација које се јављају у додиру крајњих сугласника основе и сугласника ј из суфикса.¹⁶

¹² *Исџо*, стр. 397.

¹³ Eugenija Barić i dr., *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb 1979, стр. 282.

¹⁴ Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku (nacrt za gramatiku)*, JAZU – Globus, Zagreb 1986, стр. 389.

¹⁵ *Исџо*, стр. 390.

¹⁶ Живојин Станојчић – Поповић Љубомир, *Грамаџика српског језика, уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999, стр. 153.

2. 9. Грамаџика српскохрватског језика за сѣранце Павице Мразовић и Зоре Вукадиновић, иако новијег датума (штампана је 1990. године), игнорише постојање суфикса -ији па у попису придјевских суфикса има само -ји/-и са једним примјером – лисичји.¹⁷

3. Оно што се одмах мора констатовати јесте то да хрватски лингвисти или уопште не биљеже суфикс -ији или се неповољно изражавају о њему. То нас је подстакло да погледамо да ли су примјери са овим суфиксом забиљежени у неким њиховим правописима прије и послје оног заједничког из 1960. године, који су саставиле Матица српска и Матица хрватска. Узели смо Брозов и Боранићев *Хрватски правопис* из 1906.¹⁸ и Боранићев *Правопис хрватског или српског језика* из 1951,¹⁹ а од новијих Анићев и Силићев *Правописни приручник хрватског или српског језика* из 1987.²⁰

3. 1. У првом од њих на једном мјесту читамо да се -ији на крају замјеница и придјева типа *чији, ничији, свачији, друкчији* не сажима, нити се крњи а „Напротив, наставак *ји* у *вучји* (од вук), *човјечји* (од човјек)... не треба ширити у *вучији, човјечији...*”²¹ Сходно томе, у правописном речнику налазимо само примјере какви су: *чавчји, ћурчји, дјечји, џушчји, јаребичји, јазавчји, креићеличји* итд. И у осталим наведеним правописима заступљени су само придјеви на -ји.

3.2. И прегледањем прозних дјела појединих хрватских писаца, какви су Ковачић, Маринковић и Крлежа,²² увјерили смо се у доминацију придјева са суфиксом -ји:

... дат ћу ти *зечје* масти, да ... охрабриш своје *зечје* срце ... (*У реџисѣраѣури*, 21), ... браћа набрала силу *божју* бијелих јаглаца ... (23), До данас су *кокоија* јаја изваљивала само пилиће ... (24), ... и то ће бити *божја* воља.(27), Кажу, да је ... донесао *вражје* библије ... (45), ... видиш ванчу, *вражја* главица...(56), Та живина моли се за његову *човјечју*, господску душу ... (94) ...

¹⁷ Павица Мразовић – Вукадиновић Зора, *Грамаџика српскохрватског језика за сѣранце*, Издавачка књиџарница Зорана Стојановића – Добра вест, Сремски Карловци – Нови Сад, 1990, стр. 262.

¹⁸ Ivan Broz – D. Boranić, *Hrvatski pravopis*, четврто (nepromijenjeno) izdanje, Zagreb 1906.

¹⁹ Dr. D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, (deseto izdanje), Školska knjiga, Zagreb 1951.

²⁰ Vladimir Anić – Silić Josip, *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, drugo izdanje, Sveučilišna naklada „Liber” – Školska knjiga, Zagreb 1987.

²¹ Ivan Broz – D. Boranić, *наведено дјело*, стр. 20.

²² Ante Kovačić, *U registraturi*, Veselin Masleša, Sarajevo 1984, Ranko Marinković, *Ruke*, Svjetlost, Sarajevo 1990, Miroslav Krleža, *Hrvatski bog Mars*, Svjetlost, Sarajevo 1985.

... прије него си почео стругати по овчјем цријеву ... (*Руке*, 16), Чујем много гласова, *дјечјих* особито ... (29), Ма ча си луд, човиче *божји*! (39), ... и оно *ѝасје* режање слушаш ... (52), ... старци су као наука *божја* ... (62), ... бобе су се разлетјеле ... као прозирне ... *дјечје* куглице (87).

... заклати на саму *божју* недјељу. (*Хрвајски боџ Марс*, 32), У њима гори *дјечја* илузија о новом. (60), Међу својим маленим, као *дјечјим* ... кољенима, држи кошницу. (256), Богу *божје* – а нама наше. (267), *Вражја* матер жмири а не сатнија ... (201), А как су ајнгели војска *божја* (204), ... сад шуте те *ѝасје* губице! (163) ..., мада смо овдје наишли и на ријетке примјере придјева на *-ији*: Господин сатник проматрао је ту власт са *дјечије* стране ... (53), ... која се ту објављује *божијим* бојовницима... (203).

3. 3. Узевши у обзир све ово, изводимо закључак, који свакако треба поткријепити бројнијим примјерима, да је присвојни суфикс *-ији*, у ствари, разликовна црта источне варијанте некадашњег српскохрватског језика у односу на његову западну варијанту.

4. У правописима српскохрватског и српског језика ситуација у вези са придјевима на *-ји* и *-ији* није уопште једнообразна. Док се у граматицама српских граматичара суфикс *-ији* прихвата безрезервно, у неким правописима и готово свим правописним приручницима придјеви на *-ији* најчешће су резервни облици придјева на *-ји*.

Белићев Правопис, Правопис из 1960. и Правопис из 1993. групе аутора из Београда и Никшића не дају употребну предност ни једном облику посебно.

4. 1. Белић наглашава да присвојни придјеви на *-ји* имају двојак облике према двојаком изговору, илуструје то примјерима које уз многе друге налазимо и у речнику правописа, гдје су дати у паровима на следећи начин: *божји*, *-а*, *-е* = *божији*, *-а*, *-е*, *џушчији*, *-а*, *-е* = *џушчији*, *-а*, *-е* итд.²³ Једино придјев *ѝасји* остаје без парњака.

4. 2. У *Правопису* из 1960,²⁴ односно у његовом речнику, придјеви о којима говоримо дати су у пару повезани копулом *и*, чиме је представљен њихов дублетизам. Па и поред тога разликујемо три начина представљања ових придјева: 1) пар придјева забиљежен је у највећем броју случајева два пута, једном је на првом мјесту у пару придјев на *-ији* а други пут придјев на *-ји*, ваљда се ишло по азбучном реду: *божији* и *божји*, *божји*

²³ Александар Белић, *Правопис српскохрватског књижевног језика*, Просвета, Београд 1950.

²⁴ *Правопис српскохрватског књижевног језика са правописним речником*, МС и МХ, 1960.

и *божији*; *вржији* и *вражји*, *вражји* и *вражији*; *козији* и *козји*, *козји* и *козији* итд. 2) неколико парова забиљежено је само једном и то са придјевом на -ији на првом мјесту: *јазавчији* и *јазавчји*, *јаребичији* и *јаребичји*, *кејечји* и *кејечји*, *ласичији* и *ласичји*, *сврачији* и *сврачји* и *шишучји* и *шишучји*, 3) неколика пара забиљежена су, такође, по једном али сад са придјевом на -ји на првом мјесту: *џрличји* и *џрличјији*, *ћурји* и *ћурији* и *џушчји* и *џушчији*. Нијесмо могли докучити зашто су придјеви из друге и треће групе дати тако, с обзиром да у објема имамо придјеве са тросугласничком скупином на крају основе. И овдје је придјев *џасји* без парњака.

4. 3. *Правопис* из 1993. групе аутора из Београда и Никшића²⁵ доноси парове ових придјева са косом цртом између чланова пара. На првом мјесту у пару је најчешће придјев на -ији осим у примјерима: *бучји/бучији*, *вражји/вражији*, *џолубичји/џолубичјији*, *џушчји/џушчији*, *јабучји/јабучији*. Указано је и на неке синонимске односе: *џолубији/џолубињи*, *корњачји/корњачински/корњачији*, *џасји/џасји*, а без дублетног облика јављају се: *мушији*, *осји*, *орји* (*орљи*) и *џасји*.

4. 4. Међутим, у *Правопису српског језика* Матице српске из 1994, са становишта проблематике којом се бавимо занимљиве информације налазимо у његовом предговору, гдје, између осталог, стоји: „У правописном речнику... редовно предочавамо онај лик који по нашој оцени има употребну предност, а варијанту којој не придајемо исти употребни значај (иако је нормативно признајемо) наводимо у загради, или са вербалном оградом, или је и не наводимо, него само упућујемо на тачку у тексту где су предочене дублетне могућности”.²⁶ Или, још прецизније: „Код придева типа *зечји* и *зечији* нормативно су призната оба облика. Употребну предност можемо дати наставку -ији кад му претходи група сугласника (*овчији*, *џушчији*, *врайчији*), а у другим случајевима варијанти -ји: *божји*, *д(ј)ечји*, *вучји*, *вражји*, *мачји*, *козји*: *џасји* је само тако”.²⁷

4. 5. Љубо Мићуновић у *Цейном џравопису* у вези са писањем *ј*, поред осталог, каже да се оно пише „иза предњонепчаних сугласника *ж*, *ч* и *ш*: *вражји*, *мишији*, *вучји*, *дечји*, *мачји*, поред којих облика се употребљавају и облици са *и* испред *ј*: *вражији*, *дечији*, *мишији*”.²⁸ У речнику су прво дати придјеви на -ји а у загради њихови дублетни облици осим у случајевима: *врайчији* (*врайчји*), *џушчији* (*џушчји*), *овчији* (*овчји*), *чавчији* (*чавчји*), тј. у примјерима са тросугласничком скупином на крају основе. Спе-

²⁵ Р. Симић, Ж. Станојчић, Б. Остојић, Б. Ћорић, М. Ковачевић, *Правопис српског језика са речником*, Штампач – Унирекс, Београд-Никшић, 1993.

²⁶ *Правопис српског језика*, приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, Матица српска 1994, стр. 11.

²⁷ *Истио*, стр.143.

²⁸ Љубо Мићуновић, *Цейни џравопис српског језика с џравописним речником*, Алтера, Београд 2002, стр. 74.

цифичност у смислу давања употребне предности представља препорука *боље* (дата у загради) за облике *ласџавичји* и *мишји* у односу на *ласџавичји* и *мишји*. И овог пута придјев *јасји* остао је сам.

5. У правописним приручницима ситуација у погледу презентовања, а самим тим и препоруке за употребу ових придјева, још је занимљивија.

5. 1. Лалевић у тродјелној књизи *Српско-хрватски у мом џеџу*, у првом дијелу – *наш језик*, у оквиру одреднице *џрађење речи*, у набрајању наставака за творбу присвојних придјева наводи само *-ји*.²⁹ У другом дијелу – *наш џравојис*, говорећи о гласу *ј* истиче: „у придевима који су настали додавањем наставка *-ји* изговара се и пише *ј* : *вашији*, *вражји*, *мишји*, *зечји*, *вучји*, *џушчији*, *џачји*, *кокошији* и сл., а допушта се и дужи наставак *-ији*: *вашији*, *мишји* и сл., мада је последње (с наставком *-ији*), необичније и ређе”.³⁰ У представљању ових придјева у речнику коришћене су различите и неусаглашене методе. Ако је облик на *-ији* распрострањен, он долази на прво мјесто, јер тако треба по азбучном реду, и налази се у загради, док је наспрам њега иза црте његов парњак на *-ји* штампан масним словима, чиме му се, како сазнајемо из предговора, даје употребна предност. Поред тога, многи облици на *-ји* имају поред себе одредницу *об.*(ичније): *лисицји об.*, *мачји об.*, *мечји об.*, *овчји об.*, *кукавичји об.*, итд. Неки придјеви на *-ји* уопште немају дублетне облике, мада су и даље на другом мјесту али сад једног новог пара: *веверићји* – *веверичји*, *дећји* – *дечји*, *јарћји* – *јарчји*, *џевћји* – *џевчији*, *џићји* – *џићчији* итд., при чему, како се види из примјера, тај облик са *ћ* може бити са *-ији* али је облик са *ч* само на *-ји*. Међутим, то није случај са свим придјевима који на крају палатализоване основе имају *ч*: (*кучији*) – *кучји об.*, (*ласџавичји*) – *ласџавичји об.* и сл.

5. 2. У Пецовом и Пешикановом *Информатјору о савременом књижевном језику са речником*,³¹ односно, у правописном речнику са језичким поукама, наши придјеви у пару повезани су копулом *и*, забиљежени по једном и то најчешће са обликом на *-ји* на првом мјесту: *чавчји* и *чавчији*, *џусјеничји* и *џусјеничији*, *јазавчји* и *јазавчији*, *крџичји* и *крџичији*, *кукавичји* и *кукавичији* итд., с изузетком неколико придјева: *дјечији* и *дјечји*, *џушчији* и *џушчји*, *кокошији* и *кокошији*, *овчији* и *овчји*, *сврачији* и *сврачји*. Не уочавамо разлог за то с обзиром да у објема групама има придјева са тросугласничком скупином на крају основе. Интересантне су и двије експлицитне препоруке за употребу: *ђурећи* обичније *неђо* *ђурји* или *ђурчији*; *козји* и *(ређе)* *козији*.

²⁹ М. С. Лалевић, *Српско-хрватски у мом џеџу – наш језик*, Бранко Ђонових, Београд 1963, стр. 43.

³⁰ М. С. Лалевић, *Српско-хрватски у мом џеџу – наш џравојис*, Бранко Ђонових, Београд 1963, стр. 309.

³¹ Др Асим Пецо, Др Митар Пешикан, *Информатјор о савременом књижевном језику са речником*, Младо поколење, Београд 1967.

5. 3. По Дешићевом *Правопису*, тј. по његовој констатацији: „Придеви са наставком -ији (*мачији, божји, мишији, козији*) могу да се пишу и у облику с наставком -ји (*мачји, божји, мишији, козји*)”,³² могли бисмо закључити да су придјевски облици на -ији у широј употреби од својих парњака. И у речнику су ријетки примјери ових парова придјева дати са дужим обликом на првом мјесту.

5. 4. Клајн у *Речнику језичких недоумица* има одредницу -ији под којом упућује на одредницу -ји гдје се каже: „овај придевски суфикс може имати и облик -ији, тако да је поред правилнијег *дечији, човечији, мачји, козји, вучји, вражји* итд. допуштено и *дечији, човечији* итд. (али само *йасји*).”,³³ а додаје се да Матичин *Правопис* из 1994. даје предност суфиксу -ији послје сугласничких група (нпр. *овчији, ђушчији, врайчији*), ради лакшег изговора. Придјеви у пару повезани су копулом и. Пар *божји* и *божији* нема никакву одредницу у смислу препоруке за употребу. Код свих других парова придјев на -ји има у загради одредницу *боље* (у једном примјеру *боље неђо*) осим код већ помињаних: *овчији, ђушчији* и *врайчији* који имају одреднице, такође у загради, типа: *друђи облик је лакши за изговор*.

5. 5. Дакле, употреба и једних и других облика о којима говоримо нормативна је, па ипак се у многим нашим правописима и правописним приручницима углавном даје употребна предност придјевима на -ји, било имплицитно, било експлицитно. Осим тога, из нама непознатих разлога норма оставља придјев *йасји* без парњака, иако га региструју и *РМС* и *Обрајни речник*. Поставља се питање колико те препоруке уважавају говорници нашег језика. Осврнућемо се на језик неких познатих књижевника и језик штампе, односно појединих часописа и дневних новина.

6. 1. Већ смо рекли да је суфикс -ји старији по свом постанку, па је нормално што је доминантан у старијој књижевности. Међутим, ни старији писцима није непознат новији суфикс -ији.

Од проф. Остојића сазнајемо да код Петра I егзистира облик *божији*, упркос томе што у говорима његовог краја преовлађује контраковани облик *божи*.³⁴

Код Љубише,³⁵ поред примјера:

³² Др Милорад Дешић, *Правопис српског језика, приручник за школе*, Унирекс – Нијанса, Никшић-Земун 1994, стр. 32.

³³ Ivan Klajn, *Rečnik jezičkih nedoumica* (četvrto, prerađeno i dopunjeno izdanje), Čigoja štampa, Beograd 1997, str. 78.

³⁴ Бранислав Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ (посебна издања, књига 8), Титоград 1976, стр. 50.

³⁵ Стефан Митров Љубиша, *Пријовијести црногорске и приморске*, Обод, Цетиње 1975.

Ако ти је од *божје*, лако ћемо ... ако ли је од *вражје*, исповиједај се чисто ... (53); Бог с њим и анђео *божји*! (54); ... ставио Млетке у *козји* рог. (71); ... и да те учувам од *ѿасје* смрти ... (138); ... да ти причам ову *вражју* пређу ... (177);

имамо и примјере:

... па збор *мишији* пође у ништа ... (102); ... достави Марија *козијем* веком ... (113); Друшко скаче јеленовијем скоком у *лисичијој* кожи ... (203); ... права као анђела *божијега* ... (224); ... и да у његовим хаљинама избјегнем из *ѿасијих* руку (210) (Последњи примјер је занимљив јер га правописи не признају.)

И Његош употребљава придјеве на *-ији*, судећи према Стевановићевом *Речнику језика Пејтра II Пејтровића Њежоша*.³⁶ У њему налазимо малобројне одреднице у виду ових придјева: *вучји, козји, кокошији, мачји, ѿасји, зайим божји, вражи, овчи*, али и *бож(и)ји, враж(и)ји, лисич(и)ји*.

6. 2. Код новијих писаца употреба придјева на *-ији* је чешћа, код неких писаца и доминантнија у односу на употребу придјева на *-ји*. Тако код Ж. Павловића³⁷ поред примјера:

... густе бркови разгрђу му се над устима слично *ласѿавичјем* репу. (30); ... око усана напиње танке боре сличне *мачјим* канцама ... (48); Успут је на пијаци ... куповао *овчји* сир. (66); Доводио је ... *дечје* лекаре. (78); ... личи му на *ѿиичји* крик ... (155); ... види влагу у њеним *козјим* очима. (170); срећемо не мање бројне придјеве на *-ији*:

Револуција – дар *божији* или казна – (20); ... гацало по *кокошијем* измету ... (79); ... и вади *зечију* ножицу ... (167); ... као да је *дечији* змај ... (214); ... попут јунака *дечијих* бајки, појављују се ... (267).

Код Павића је доминантна употреба придјева на *-ији*, макар у Хазарском речнику:³⁸

Један познати словенски митолошки извор помиње *Козије* море ... (12); ... тако да ће му очи попити као *ѿиичија* јаја. (63); ... носио

³⁶ *Речник језика Пејтра II Пејтровића Њежоша*, књига прва А–О, књига друга О–Ш, (уредник академик Михаило Стевановић), САНУ, ЦАНУ, Вук Караџић, Народна књига, Обод, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд 1983.

³⁷ Živojin Pavlović, *Zid smrti*, Prosveta, Beograd 1986 (drugo izdanje).

³⁸ Милорад Павић, *Хазарски речник*, Дерета, Београд 2000.

ййичије гнездо уместо назувка ... (64); ... четврто слово *божијеџ* имена ... (106); ... извлачи једно мало *дечије* виолончело ... (112); ... а у *дечије* гробове полажу јаја; Поступци у *човечијем* животу су попут јела ... (120); *Божјија* књига је слојевита ... (154); ... пропушта *човечије* мисли ... (175); Сада сам *божија* сестра ... (206); Уши су му надевене *божијим* речима ... (248), ... и уобличи се у *човечију* сподобу ... (265); ... а Страдун лежи пун *ййичијеџ* перја. (273) итд.

Ређи су примјери са придјевом на -ји:

он има *зечју* усну ... (43); Зато су му ... вириле *козје* очи... (87); ...које творе *божје* име... (268); ...да је нагазио на *вражју* вечеру... (360).

У Селенићевом роману Пријатељи³⁹ регистровани смо само примјере на -ији:

... није показао да је ... наслутио нешто од ... пакла у *дечијој* главици ... (21), ... и пазе их као *божије* еманете на чувању код родитеља. (22), –Не говорим ти да су са мном *божија* блага ... (23), ... и *дечији* змајеви од новина ... (26), ... само златотиском се *вешйичији* допринос тетка-Лепшин ... убележити мора! (44), ... потврђивали су ипак *вешйичије* способности ... (50), ... да би најмлађи међу *божијим* изасланицима могао кренути ... (104), ... не бих читав сагледао *божији* благослов ... (158), ... да до ... нове свести дођеш без *дечијих* грчева у стомаку ... (168), ... када се на вратима *дечије* собе појављује њена мајка... (250), ... која се у *човечијој* заједници читује ... као дистрофија у *човечијем* телу (264),

осим у примјеру придјева *йасји*: ... пуни чегрсти и *йасје* зависти ... (80).

У причи ДНАМАРАДА⁴⁰ Светислава Басаре запажена је честа употреба придјева *божији*:

... али *Божјија* правда је као и Бог: недокучива (77), ... *Божјија* се не може схватити... (77), ... а то подиже углед у *Божјијим* очима (79), ... *Божјија* правда је недокучива људском разуму ... (82) итд.

6.3. Погледали смо каква је ситуација у језику штампе, с обзиром да је тај језик најближи разговорном језику. Прегледали смо неке часо-

³⁹ Slobodan Selenić, *Prijatelji sa Kosančićevog venca* 7, Svjetlost, Sarajevo, 1990.

⁴⁰ *Најлепше приче Светислава Басаре*, Просвета, Београд 2001.

писе у којима смо, с обзиром на њихов садржај, очекивали појаву ових придјева: *Мој љубимац*, *Горске стџазе*, *Зов*, *Моћ природе* али и неке друге часописе:

Зашто се *мачије* уши стално мрдају? (*Мој љубимац*, Београд, бр. 12, 18), 10 најчешћих питања о *мачијим* хировима (27), ... да у узану *дечију* собу доноси свеже ухваћене мишеве (27), Ово питање се објашњава многоструком улогом *мачије* крзна (27), Често се чудимо *мачијим* чулима ... (43), ... Добро ће послужити и пластична *дечија* кадица (65), ... а у плану су и изградња обданишта и *дечије* амбуланте (45).

... сматра се најлошијим *мачијим* месом (*Gorske staze*, Подгорица, бр. 13, 26), Посебна посластица за праве сладокусце је *зечије* месо (бр. 18, 24), Зеџ из расола Припремите: *зечију* хрбат... (бр. 18, 24),

... месо топлокрвних животиња обухвата ... месо перади ... (кокошје, *џушије*, *мачије*...) и месо дивљачи (*зечије*...) (*Моћ природе*, Београд, бр. 113, 45), У људској исхрани најчешће се користе ... *овчије* и живинско месо ... (45), Живинско месо се много користи у исхрани (најчешће пилеће и *кокошије*)... (45) ...

Шћучија активност откривена је прво од стране неколицине вараљичара ... (*Зов*, Београд, 474, 20). ... недавно сам избројао 18 *јазавичијих* јазбина (475, 14), ...акције редуцирања *лисичијих* популација (476, 16)...

Дјечији свијет (рубрика у Породичном магазину, Подгорица, бр. 1, 3), *Човјечији* живот је одржавање психолошког потпорног система ... (19), Родитељи морају ... прецизирати *дјечији* јеловник... (35), ... а то би могло дугорочно наштетити њежном *дјечијем* духу (41).

Наводили смо само примјере придјева на *-ији* који су доминантни у часописима *Мој љубимац* и *Породични магазин*; у часописима *Горске стџазе* и *Моћ природе* подједнако су заступљени са придјевима на *-ји*, док у *Зову* доминирају придјеви на *-ји*.

У неким дневним новинама примијетили смо доминантну употребу облика *дјечији* у односу на облик *дјечиј*:

Аустралијски *дјечији* хаику (*Побједа*, четвртак, 10. октобар 2002), Посјетите нас у новоотвореном *дјечијем* бутику (*Vijesti*, уторак, 22. октобар, 29), *Дјечија* колица плаве боје, мало коришћена; Купујем *дјечији* креветац; Продајем *дјечија* колица ..., *дјечији*

креветић (*Publika*, понедељак, 21. октобар 2002, 25); У подгот-
ричким *дјечијим* бутицима, у току је сезона ...; ... *дјечије* фарме-
рице се могу наћи ...; У бутику ... могу се наћи најпотребније
дјечије ствари (*Publika*, четвртак, 24. октобар 2002, 21).

6. 4. Дакле, што се тиче употребе ових присвојних придјева, и са -ји и са -ији, прво треба рећи да они нијесу подједнако фреквентни, што се видјело и из наведених примјера. Најчешће се срећу: *бож(и)ји*, *дјеч(и)ји*, *човјеч(и)ји*, односно *мач(и)ји*, *зеч(и)ји*, *йач(и)ји*. Неке примјере с почетка рада, какви су *јарч(и)ји*, *прашч(и)ји*, *курјач(и)ји*, *комарч(и)ји* и сл., не вјерујем да бисмо нашли ни у обимнијем истраживачком корпусу. Чак смо примијетили да се у многим конкретним случајевима радије употре-
бљава присвојни генитив умјесто адекватног присвојног придјева, чак и кад је тај придјев сасвим обичан: Правилна обрада крзна *вука* почиње..., *Лобања вука* се мјери помоћу... умјесто: Правилна обрада *вучјеџ* крзна..., *Вучја* лобања се мјери помоћу... (*Gorske staze*, 14, 22) Друго, код наведе-
них писаца и у коришћеним часописима ми смо углавном констатовали наизмјеничну употребу присвојних придјева на -ји и -ији. Схватимо же-
љу правописаца и уопште потребу да се начини избор између двију вари-
јаната, с обзиром да се ради о потпуним синонимима без стилске расло-
жености. Међутим, њихова наизмјеничност у употреби очито није при-
времена. Штавише, облик ког би се многи правописци ријешили све је
више заступљен.

7. Закључци који произилазе из наше анализе су следећи:

1. Придјеви који се могу извести и суфиксом -ји и суфиксом -ији осред-
ње су продуктивни (61 пар), а означавају да појам уз чије име стоје при-
пада људском или натприродном бићу, с једне, односно животињској
врсти с друге стране.

2. У граматикама српског језика с одобравањем се говори о новијем
суфиксу -ији, што није случај са хрватским граматикама. Придјева на -
ији нема ни у хрватским правописима, а врло су ријетки и код хрватских
писаца.

3. У неким правописима српскохрватског или српског језика, а пого-
тово у правописним приручницима, употребна предност даје се придје-
вима на -ји.

4. Међутим, у новинарском а особито у књижевном стилу данас су у
употреби оба облика, чак облици на -ији доминирају код појединих пи-
саца. Према томе, сматрамо да ограничења употребе новијег наставка
немају реалну подлогу у језичкој пракси.

Соња НЕНЕЗИЧ (Никшич)

ДУБЛЕТИЗМ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ НА *-ЈИ* И *-ИЈИ* В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Автор рассматривает продуктивность этих дублетных прилагательных, их значение и то, как они представлены в наших грамматиках, орфографических словарях и справочниках. Кроме того, автора интересует также ситуация с прилагательными, образованными с помощью сравнительно нового суффикса *-ији* в современном литературно-публицистическом стиле, поскольку в орфографических словарях предпочтение отдаётся в основном прилагательным на *-ји*.